

НАРОД І ВЛАДА В ГАЛИЧІ ЯК ЗРАЗОК «ВІЗАНТІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ»

Стаття пропонує інтегрувати політичну історію Галича рубежу XII–XIII ст. в сучасний візантиністичний дискурс із властивим радикальним переосмисленням уявлень про категорії «легітимності» владних інституцій Східної Римської імперії. На відміну від Західної Європи, яка після падіння Риму під натиском варварських племен адаптувала принцип особистісного «божественного права», за якого влада була особистою власністю певного володаря, Візантія зберегла республіканське ментальне поле й уявлення про владу як власність народу (лише делеговану певним особам). Ключовою категорією державотворення візантійського типу виступає поняття «політеї» – множини, яка є джерелом «базилеї» – царствености. Автор підкреслює виняткову близькість Галича до Східної Римської імперії. Обґрунтовується пропозиція сприймати політичну систему Галича XII–XIII ст. як виборну республіканську монархію візантійського типу. Це дозволяє переглянути традиційно антагоністичну картину політичного життя Галича як протистояння державотворчої основи персоніфікованої у князях та їхній владі і деструктивної основи, вкладеної у літописних «галичанах», «галицьких боярах» та ін. Це свого роду приклад найзрілішої реалізації республіканської культури, акцептований із його греко-римських джерел, поєднаних із традиціями давньослов'янської спільнотно-вічової культури. Окреслено три етапи еволюції Галицької політеї XII–XIII сторіч: а) слов'янсько-візантійський; б) візантійський і в) візантійсько-франкський. Розглянуто роль географічного розташування Галицької політеї, котра, з одного боку, онтологічно пов'язувалася з лаократією Нового Риму, а з другого – стала прикладом, а можливо, і першоджерелом, демократичних змін у країнах-сусідах Угорщині («Золота булла») та Польщі, які зазнали часткового розмивання парадигми особового «божественного права» латино-європейського типу.

Ключові слова: *влада, політична система, легітимність, політея, базилея, громада, «божественне право», лаократія, республіка, монархія, тиранія, ойкумена, «галичани», «бояри».*

В історичній рефлексії про соціум Русі, зокрема і галицький, існує, переважно непомітна на перший погляд, роздвоєність між такими важливими чинниками цивілізації, як *культура* та *влада*, котрі в остаточному підсумку визначають цивілізаційну вагу соціуму і становище в ньому особистости. Що багатша культура і що інклюзивніша влада, то вищий ступінь цивілізованости атрибутується такому соціуму. Причому важливо, що цього ступеня не можна досягати лише завдяки розвиткові одного з полюсів діади. Різноманітність та багатство культурних форм в умовах деспотії (Персія Ахеменідів і Сасанідів, Середня Азія епохи Чингізидів та ін.) знижує цивілізаційну вагу соціуму так само, як інклюзивна (демократична) форма влади, яка не має розвиненої культури (ранньослов'янські племена, адиґейські народи Кавказу й ін.).

Традиційний дискурс навколо руського суспільства пропонує роздвоєну картину його реальности. З одного боку, завжди підкреслювалося, що його культурний складник, особливо після 988 р., тісно пов'язаний з імперією Нового Риму (Візантією), свідченням чого є особливості архітектури, письма, одягу і навіть кулінарії¹. З другого боку, владна система переважно бачилася як накладання династичної традиції Рюриковичів на місцеву систему слов'янсько-племінного вічового врядування з елементами демократичної традиції². Загалом як для єдиної Київської держави, так і для удільних князівств, що виникли на її території після Любецького з'їзду (1097), це твердження можна вважати справедливим. Єдиним винятком з цієї закономірности у всьому киево-руському просторі залишалася Галицьке князівство, точніше безпосереднє його ядро – місто Галич, владна система якого була нетиповою та мала свій особливий неповторний характер. На відміну від інших осередків, у Галичі не діяла система династичної ексклюзивности

¹ Войтович Л. Як харчувалася галицька еліта у XI–XIV століттях. Часопис І, 2013 (73) [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.ji.lviv.ua/n73texts/Yak_harchuvalas_halyc_elita.htm

² Фроянов І., Дворниченко А. Города-государства Древней Руси. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1988.

Рюриковичів і на галицький престол довільно зводилися представники династій Арпадів, П'ястів³ та представники місцевих боярських родів. Отже, можна твердити, що поняття «легітимної» влади в Галичі відрізнялося не лише серед руських сусідів на сході⁴, а й європейських на заході, де погляд на владу як особисту власність певного роду, так званий «варварський тип влади»⁵, був ще міцнішим. Специфіка галицької владної моделі, незважаючи на присутність «варварських» елементів, тому була унікальною у своєму роді та нагадувала концепцію знеособленої влади, котра, як вважається, виникла в Європі лише в Ранньомодерну епоху⁶.

Звичайно, не варто перебільшувати «модерність» галицької владної моделі, яка проіснувала близько ста років і не спиралася на чітко фіксовані правові акти, які могли б документально засвідчити її суспільну конституціоналізацію. Разом з тим існує значний масив даних, які дають можливість говорити саме про такий характер галицької моделі, тісно пов'язаної політичними зв'язками з Константинополем.

Розгляд цієї спорідненості був би неможливий без досягнень сучасної візантиністики, а саме фундаментального перегляду «цезарепапістської» та «авторитарної» аксіоматики політичної системи Візантії, що панувала в західному науковому дискурсі від часів Просвітництва XVIII ст. Ознаки появи нових поглядів на історію візантійської політичної культури в тій чи іншій формі проявляли себе давно. Ще в 1930-х рр., коли «авторитарна» теорія про владну систему Візантії сягнула апогею, вийшла книжка Володимира Вальденберґа «*Державний устрій Візантії до кінця VII століття*». В ній автор розкрив картину збереження республіканських форм та легітимізаційних процедур, характерних для політичної культури Давнього Риму впродовж

³ Хоч немає даних, що її єдиний представник Юрій-Болеслав Тройденович перебував у Галичі безпосередньо, його правління можна вважати частиною галицької владної системи.

⁴ Новгородська земля, де теж діяла система довільного зведення на престол князів громадою, однак зберігала ексклюзивне право княжіння за династією Рюриковичів

⁵ Skinner Q. *The State. Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. P. 90.

⁶ Sand S. *The Invention of the Jewish People*. London : Verso Books, 2009. P. 41.

усього так званого «ранньовізантійського» періоду, який раніше переважно асоціювали з деспотичними тенденціями епохи пізньоримського доміну⁷. Впродовж 60–70-х рр. XX ст. з'явилася серія праць Ганса-Ґеорґа Бека з критикою «авторитарної» картини, традиційної для візантиністики XIX–XX ст.⁸, однак, на відміну від В. Вальденберґа, він розглядає значно довшу історичну перспективу, включаючи не лише ранню, а й пізніші епохи тривалої еволюції Східної Римської імперії. Тією чи іншою мірою тема народовладдя поставала в роботах цілого ряду авторів, які не ставили перед собою завдання радикально переглянути усталену традицію. Так, наприклад, народ як ключова категорія політичного життя Візантії виступає у працях Жильбера Даґрона⁹, Герберта Гунґера¹⁰, Йоана Караґіаннопулоса¹¹, Дімітріоса Кіцикаса¹², Джона Норвіча¹³ та ін. Квінтесенцією сучасного дискурсу навколо цієї проблематики є дослідження професора Ентоні Калделіса, результати яких викладено в монографії «*Візантійська Республіка: народ і влада у Новому Римі*»¹⁴. Саме ця праця як найновіша та найповніша лягла в основу концептуалізації викладених у цій статті пропозицій.

⁷ Вальденберґ В. Государственное устройство Византии до конца VII века. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2008. С. 137–141.

⁸ Berg H-G. Das byzantinische Jahrtausend. München : Verlag C. H. Beck, 1978. S. 34–52; Ejusdem. Res Publica Romana: Vom Staatsdenken der Byzantiner. München: Sitzungsberichte der Bayerische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, 1970. S. 13; Ejusdem. Berg H-G. Senat und Volk von Konstantinopel: Probleme der byzantinischen Verfassungsgeschichte. München : Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1966. S. 74–75.

⁹ Dagron G. L'hippodrome de Constantinople: Jeux, peuple et politique. Paris : Gallimard, 2011. P. 253–273.

¹⁰ Hunger H. Prooimion: Elemente der byzantinischen Kaiseridee in der Arengen der Urkunden. Vienna : Wiener Byzantinische Studien, 1964. S. 84–154.

¹¹ Караґіаннопулос Ι. Η πολιτική θεωρία των βυζαντινών. Θεσσαλονίκη : Ekdoseis Baniias, 1992. P. 25–29.

¹² Κιτσίκης Δ. Τò Βυζαντινò πρότυπο διακυβερνήσεως και τò τέλος τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Αθήνα : Esotron, 2001. P. 32.

¹³ Norwich J. A Short History of Byzantium. New-York : Vintage Books, 1997. P. 52–58.

¹⁴ Kaldellis A. The Byzantine Republic: People and Power in New Rome. Harvard : Harvard University Press, 2015. P. 297–298.

Ключовим поняттям, що визначає онтологічний базис політичної структури Нового Риму, яке недооцінило багато істориків до 1930-х рр. і ті, хто наслідував їхню лінію інтерпретації політичної системи Візантії, є поняття «політеї» (*πολιτεία*), що раніше трактувалось як синонім «держави». Однак порівняльний аналіз джерел, який наводить зокрема Е. Калделіс, свідчить, що термін *πολιτεία* у візантійських джерелах був переважно аналогом або перекладом латинського слова *res publica* і буквально означав «множину», яка творить «царственість» – «базилею» (*βασιλεία*) для свого власного блага. Тож *царственість* (*βασιλεία*) є лише функцією *множини* (*πολιτεία*)¹⁵. В цьому контексті постають три важливі питання, які потребують відповіді для закріплення на науково-історичному ґрунті розуміння Візантії як республіканської монархії: а) які фактори конституювали верховенство «політес» у формуванні владної моделі? б) як відбувалась інструменталізація волі «політес» щодо правління василевса? в) як розуміти популярну теологічну детермінацію «божественного» походження влади імператора?

На них можна відповісти одночасно, якщо звернути увагу на важливу рису візантиністики XIX–XX ст., яка присвоїла поняттю «Візантія» певний початок, пов'язаний із діяльністю імператора Константина (272–337). Його перетворення мали «революційний» характер у зв'язку з політикою християнізації та будівництвом на берегах Босфору Нового Риму. Багато в чому цьому посприяли твори християнського історика Євсевія Кесарійського (263–339), де він змалював правління Константина в хіліастичних тонах як початок земного втілення божественного царства на Землі¹⁶ та кінець світової історії¹⁷. Отже, з'явився відчутний умоглядний контраст між недосконалим минулим та ідеальною моделлю майбутнього, яке вже настало¹⁸. При цьому ключовою категорією окресленого майбутнього ставала постать імператора, наділена знаком «божественного» провіденціалізму. Однак піднесений тон Євсевія

¹⁵ Ibidem, P. 186–187.

¹⁶ Eusebius Werke, De laudibus Constantini. Leipzig : Hinrich, 3.5.4.4; 1904. S. 79, 119.

¹⁷ Hovorun C. Is the Byzantine “Symphony” Possible in Our Days? // Journal of Church and State, Vol. 59, Issue 2, Oxford : Oxford University Press, 2017. P. 282–283

¹⁸ Runciman S. The Byzantine Theocracy. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 23.

насправді не відповідав актуальним йому політичним реаліям¹⁹, і епоха імператора Константина була органічним продовженням римської республіканської системи у формі доміанату. Риси сакральної містики, якими наділявся василевс, однак як раніше, так і згодом, ніколи не визначали його влади, а служили лише запобіжником від частоті зміни цезаря політеєю. Матеріали, зібрані у книжці Е. Калделіса, надають чималий простір для розмірковувань навколо політейного (республіканського) базису імператорської влади у Східній Римській імперії.

На тлі активного зацікавлення політичною системою Галича XII–XIII ст. таке зміщення акцентів в сучасній візантиністиці відкриває перспективу перегляду конфліктно-загадкової картини розвитку міста і краю, відомої з історіографії XIX–XXI ст. У класичній *«Історії України-Руси»* Михайло Грушевський так низько оцінює державну свідомість галицьких бояр, що навіть не звертається до їхньої моральної позиції, а сприймає еліти як природний чинник деструкції, який ефективна князівська влада зобов'язана знищити. Тому він бачить проблеми Галицького князівства навіть не в самих боярах, а в тому, що князівська влада їх вчасно не нейтралізувала²⁰. Разом з тим поведінка «галицьких бояр» та літописних «галичан» цілком вписувалася у модель політеї, характерної константинопольському цивілізаційному полю, де легітимність правителя залежала від волі «множини»²¹ (як писав Никита Хоніат, «звичайним правом демосу є призначати імператора»²²), а фізичні

¹⁹ Barnes T. D. *Constantine and Eusebius*. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. P. 261–275.

²⁰ Грушевський М. *Історія України-Руси*. Київ : Наук. думка, 1993. Т. 3. С. 58.

²¹ Liebeschuetz J. *The Decline and Fall of the Roman City*. Oxford : Oxford University Press, 2001. P. 211.

²² В контексті початку правління Алексія III Ангела Никита Хоніат пише: «[...] його вступ був підготований завчасно його жінкою Єфросинією та частиною, якщо не всім Сенатом, коли ж демос почув вістку про це, то не повів себе бунтівливо, але спочатку всі були спокійні та вітали новину, не протестуючи і гніваючись, через те що армія позбавила їх звичайного права призначати імператора». Choniates Niketas. *History, Corpus Fontium Historiae Byzantinae* ed. Jan Louis van Dieten. New-York : Walter de Gruyter, 1975. P. 455.

межі його правління реґулювала суспільна думка²³. Ба більше, для тогочасної візантійської свідомости змістом влади василевса було служіння «спільному благові» громадян, а не власним інтересам. Якщо інтерполювати таку свідомість на поведінку літописних «галичан» і «бояр», то вона виглядає цілком природною і закономірною.

В цьому контексті, однак, відкритим залишається питання – чи дійсно модель влади Галича XII–XIII ст. була інтеґральною частиною політичного світогляду Нового Риму? Досить часто при оцінці геополітичного становища Галицької землі йдеться про його близькість із центральноевропейськими «латинськими» сусідами – Угорщиною та Польщею, умовна межа з якими в сумі налічувала понад 600 км із відповідною усебічною взаємодією. Втім значно гірше акцентується увага й на унікально близькому становищі Галича щодо Візантії, добре відомому історичній науці:

а) *територіальна*. Серед усіх руських князівств (за винятком нетривкого екскаву в Тмутаракані) Галицьке мало безпосередній спільний кордон із Візантією майже такий же завдовжки (близько 140 км), що й кордон із володіннями Пястів. Від часу падіння Першого Болгарського царства 1018 р. і до антивізантійського повстання 1186 р.²⁴ та постання Другого Болгарського царства північний кордон Візантії проходив нижньою течією Дунаю аж до впадіння у Чорне море. Північніше від цієї ділянки кордону лежали території, які, як вважається, були залежні, або підконтрольні князям Галича²⁵. Цілком ймовірно, що повністю гирло Дунаю Візантія втратила лише 1201 р. у зв'язку з тим, що болгари здобули Варну, що було синхронним правлінню в Галичі Романа Мстиславича (1198/99–1205).

б) *комунікативна*. Серед усіх руських князівств Галицьке мало найкоротшу і найбезпечнішу комунікацію із Константинополем, що

²³ Kaldellis A. *The Byzantine Republic: People and Power in New Rome*. Harvard : Harvard University Press, 2015. P. 186.

²⁴ Повстання почалося за рік до смерті Ярослава Осмомисла. Це свідчить про те, що практично упродовж всього свого правління він був безпосереднім сусідом імператора, а обидві держави творили суцільне і неперервне територіально-цивілізаційне поле.

²⁵ Войтович Л. Повертаючись до проблеми південних кордонів володінь галицьких та галицько-волинських князів // Дрогобицький краєзнавчий збірник. 2014. Вип. XVII–XVIII. С. 56.

пролягала принаймні частково контрольованою течією Дністра та Чорного моря (загальна довжина дороги від Галича до Константинополя становила близько 1200 кілометрів дністровським шляхом і близько 1100 – прутським). Для порівняння ще одне за зручністю зв'язку зі столицею Східної Римської імперії Переяславське князівство відділялося від моря широкою степовою смугою, населеною ворожими кочовими племенами (печенігів та половців), і важкими для судноплавства Дніпровими порогами (загальна довжина дороги від Переяслава до Константинополя становила близько 1500 кілометрів).

в) *політична*. Галич був чи не єдиним осередком на Русі, який відвідували особи, що здійснювали імператорську владу, чого ніколи не було в будь-яких інших містах, зокрема в Києві. В науковій літературі загальновідомим є перебування впродовж 1163–1165 рр. у Галичі Андроника I Комніна (1118–1185), котрий став василевсом внаслідок народного повстання у Константинополі 1183 р.²⁶ Значно менше звертають увагу на доволі непевну за достовірністю згадку відомого італійського хроніста Бартоломея з Лукки (1236–1327) про приїзд до Галича відразу після захоплення Константинополя хрестоносцями 1204 р. імператора Алексія III Ангела²⁷. Попри гострі наукові дискусії це повідомлення має й своїх палких прихильників, слугуючи прикладом дальшого вивчення зв'язків Романовичів з Ангелами. Отже, хоча на час перебування у дністровській столиці обидва не були чинними василевсами (один лише боровся за престол, а другий позбувся його), ці факти є вагомими свідченнями про зв'язок керівних еліт Візантії та Галичини того часу.

г) *онтологічно-символічна*. Прямо не пов'язана з політичною системою столиці над Дністром і виконує роль допоміжного символічного аргументу наближеності до грекомовної ойкумени. В цьому контексті варто згадати, що Галич був єдиним містом Русі, назва якого, на думку ряду авторитетних дослідників, має етимологічно грецьке походження. Так, Ярослав Пастернак вважав «Галич» похідним від слова 'αλάς (*галас*)

²⁶ Choniates Niketas. Op. cit. P. 168–171, 172–173.

²⁷ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do 1384). Kraków : Wyd-wo Akademii Umiejętności, 1887. S. 203; Girgensohn J. Kritische Untersuchung über das VII. Buch der Historia Polonica des Długosch. Göttingen, 1872. S. 65.

– «сіль»²⁸, підтримуючи отже погляд Балтазара Гакета, Йохана Еґлі й Теофіла Коструби²⁹. За припущенням Я. Пастернака така назва постала внаслідок посередницької діяльності фракійських племен, що проживали на південь від сучасного Прикарпаття і брали участь у торгівлі сіллю, яку або спочатку видобували на місці Галича, або накопичували тут як у збірному пункті. Крім того, до таких символічних явищ можна віднести надання імен двом старшим синам претендента на галицький престол Данила Романовича і доньки галицького князя Мстислава Мстиславовича – Іраклієві та Левові на честь імператорів Нового Риму Іраклія I (575–641) та, ймовірно, Лева III (675–741). Та й назагал Романовичі у візантійському політичному лексиконі трактували свою владу радше як «тиранію», котра якраз намагалася знищити права галицької політеї.

Розуміння політичної системи Галича XII–XIII ст. як еманациї новоримської політеї прояснює чимало подій, які раніше викликали певну розгубленість та неоднозначність інтерпретацій. Наприклад, відомий епізод спалення близько 1171 р. Настасії – коханки князя Ярославів і примушення князя повернутись до «своєї княгині», який, за спостереженнями Ігоря Ковалів, не мав аналогів у давньоруській історії³⁰, зате знаходить їх у візантійській. Зокрема згідно з розповіддю Іоана Скілиці 1043 р. народ, будучи переконаним у намірі імператора Константина IX Мономаха (1000–1055) одружитися з коханкою, зібрався вбити його³¹. Подібні паралелі можна знайти і в описі ряду повстань проти князів, позбавлення їх влади, заміни на представників інших династій та своїх власних бояр, що може нагадувати візантійську практику, коли імператорами ставали представники різних, переважно аристократичних родів, а деколи й особи селянського походження. Попри неодноразові бунти і заколоти в країнах Східної Європи елементи визнання права на владу певної династії чи роду тут неодмінно зберігалися.

²⁸ Пастернак Я. Старий Галич. Івано-Франківськ : Плай, 1998, С. 25.

²⁹ Коструба Т. Звідки пішла «Галичина» // Життя і знання. Львів, 1939. №. XI. С. 145–146.

³⁰ Коваль І., Коваль-Духович Н. Таємниці життя і смерті Насті Чагр, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.galslovo.if.ua/index_old.php?st=4338

³¹ Skylitzes Ioannes. Synopsis Historianum. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1973. P. 434.

У цьому контексті зовсім інакше виглядає категоричне несприйняття «галичанами» претензій волинських Мономаховичів – Романа Мстиславовича та його сина Данила (1200/1201–1264) на владу в Галичі. Князь Роман захопив місто з допомогою польських військ, наперекір волі громади (політеї), після чого жорстоко розправився з найактивнішими її членами³². У тогочасному Константинополі, як вже було зазначено вище, Романа однозначно б сприйняли за тирана, нелегітимного правителя, що, зрештою, згодом відбулося і у Галичі, зокрема в стосунку до його дітей і вдови.

Однак специфіка уявлень про владу у Галичі радше має відокремлюватися від уявлень про владу в Галичині загалом, що носила мінливий характер. На початковому етапі політичної інституціалізації влади Рюриковичів (лінії Ростиславовичів) у Карпато-Дністровському ареалі вона здебільшого зберігала риси «варварського» характеру особистої власності правителя, ґрунтованої на містиці вождя, що, очевидно, дійсно пов'язувалося з інерцією слов'яно-племінних традицій. Цей період тривав від першого опанування Рюриковичами Перемишля (1084–1092) до повстання проти Володимирка Володаревича в Галичі (1145). Хоча контакти із землями Візантії через церковну мережу і торговельні зв'язки належать до ранішнього часу, саме з Ростиславичами можна пов'язувати тісне знайомство еліт Галича з власне політичним світом Константинополя шляхом одруження однієї з доньок князя Володаря (двоюрідної сестри Володимирка) із севастократором Ісааком Комніним (1093–1158), другим сином василевса Олексія I (1056–1118)³³. Ознаки росту політичної ваги громади, помітні й під час спроби галичан змістити князя Володимирка на користь Івана Ростиславича (1112–1162), остаточно набули «політейних» форм вповодж тривалого правління Ярослава Осмомисла, який був радше інструментом галицької громади, ніж особистим влас-

³² Деталі описано у хроніці Вінцентія Кадлубка, де, зокрема, говориться про закопування людей живцем, розривання на частини, здирання шкіри, перетворення на мішень для стрільби з лука та виймання внутрішніх органів перед смертю (див. *Mistrza Wincentego kronika polska i jej skrócenie przez bezimiennego dopelniacza kroniki Mierzwy zrobione // Monumenta Poloniae historica*. Lwów : nakl. własn. A. Bielowski, 1872. T. 2. S. 440)

³³ ПСРЛ. Санкт-Петербург : тип. М. Александрова, 1908. Т. 2 : Ипатьевская летопись. С. 146, Стб. 256.

ником влади. Закінченням політейного правління у Галичі (за винятком короткого періоду тиранії князя Романа) можна вважати 1246 р., коли після того, як Данило Романович отримав від хана Бату ярлик на правління у Галичині, знову утвердилася форма правління, базована на уявленні про владу як власність володаря. В цьому сенсі занотована ханова вимога до Данила «да и Галич» означала й виняття його із владотворчої системи Нового Риму, до боротьби з якою він доклав стільки зусиль, та інкорпорацію у систему влади держави Чингізидів.

Разом з тим ліквідацію республіканської *політейної* традиції і повернення «варварської» *особистісної* влади не можна пов'язувати лише з монгольськими впливами. Коронація Данила наприкінці 1253 р. та якоюсь мірою домагання Лева (бл. 1225 – бл. 1301) сеньйоріального авторитету щодо інших Романовичів можуть свідчити, що династія волинських Мономаховичів, яка завдяки монгольській протекції утвердила особову владу в Галичині, перебувала під впливом схематики латиноевропейського (франкського) феодалізму. Однак, ймовірно, найсерйознішим фактором занепаду політейної традиції Галича став вплив західних латиноевропейських сусідів на політичне життя князівства, один із прикладів – несприйняття перебування на князівському престолі представника боярського роду (в літописі, зокрема, згадується епізод, коли краківський князь Лешко Білий звертається до угорського короля, протектора Володислава Кормильчича³⁴, із зауваженням про те, що «не єс лѣпо боаринуоу княжити в Галичи») ³⁵. Разом з тим можна думати, що такий вплив політейного правління мав і зворотний напрям.

Як відомо, 1188 р. в Галичі відбулась чергова зміна влади. Криза відносин політеї з Володимиром Ярославовичем привела до інтриги Романа Мстиславича, якого підтримала якась частина «мужів галицьких». Князь Володимир звернувся по допомогу до Бели III, але той замість нього посадив княжити королевича Андрія (1177–1235) із домовленістю про цілковиту свободу самоуправління «даде весь народъ Галичанамъ». Немає ясности, як було надано такі урядові права – письмово чи усно,

³⁴ Волощук М. «Вокняжение» галицьке Володислава Кормильчича (1210–1214 рр. з перервами) : міфи і реальність // Вісник Прикарпатського університету. 2009. Вип. XV. С. 38–48.

³⁵ Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки НТШ. Львів, 1901. Т. XLI. С. 12.

але очевидно, що такий тип правління міг бути своєрідним симбіозом двох політейних досвідів – з одного боку галичан, а з другого – вихованого в Константинополі під іменем Олексія Бели³⁶, свідомого специфіки політичного життя залежних від імперії країн. У своїй галицькій політиці Бела вчинив не як реалізатор домінуючої у латиноєвропейському світі особистісної моделі влади – не відновив владу неприйнятної для громадян князя, а в конфлікті між ним і «мужами» став на бік останніх. У такому сенсі Бела і його син Андрій реалізували концепцію радше політеї.

Принц Андрій, отримавши досвід такого правління в Галичі, згодом як король Угорщини 1222 р. підписав так звану «*Золоту буллу*» вольностей. Документ формально суттєво послабив на користь еліт країни його одноособову владу. Певною мірою новий стан справ нагадував політичні практики, властиві для тогочасного Галича та Константинополя до 1204 р. Без сумніву, укладення «*Золотої булли*» пов'язувалося передусім із внутрішньоугорськими чинниками, однак Андрій II, маючи досвід політейного правління в Галичі та розуміючи евентуальні наслідки зростання вимог вольностей серед власних еліт, зіграв у її появі вагомую роль. Далі угорські «вольності» справили певний вплив на структуру феодального устрою Польщі, яка поступово від XV ст. набирала обмежених республіканських форм.

Виходячи з вищевказаного, а також передусім нових досягнень візантиністики у царині інтерпретації владної системи Нового Риму і його цивілізаційної ойкумени, пропонується переосмислити феномен галицького типу державотворення XII–XIII ст. На зміну уявленням про хронічну спотвореність владної системи Галича деструктивною опозицією могутньої боярської олігархії повинні прийти даліші наукові дослідження матеріалів, які можуть свідчити про політичну систему Галича як приклад найзрілішої (у регіоні Центрально-Східної Європи) реалізації республіканської культури, акцентованої з її греко-римських джерел за посередництва Візантії.

³⁶ Stephenson P. *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. P. 251.

Frankiv Roman (Lviv, Ukraine)
**People and authorities in Halych as an example
of «the Byzantine Republic»**

The article considers an issue of political system in Halych within 12th–13th centuries as an example of byzantinistic republicanism. That includes, also rethinking of powers «legitimacy» perception, according to Eastern Roman Empire institution-forming ideology. Unlike Western Europe, which after the fall of Rome, under the onslaught of barbarian tribes, adapted the principle of personal «divine right», in which the power was the personal property of a certain ruler, Byzantines preserved the republican mentality and the idea of power as the property of the people (only delegated to certain persons).

The key Byzantine type state-building category is the concept of «politeia» – the plural, which is the source of «basileia» – the kingdom. The author emphasizes the proximity of Halych's 12th–13th centuries political system to the Eastern Roman Empire's one. In this context Halych political system of 12th–13th centuries is determined as an electoral republican monarchy of the Byzantine type. This allows to reconsider a traditionally antagonistic picture of Halych's political life as a confrontation between the state-creating personality of the princes and the destructive elements, embedded in the annals as «Halychians», «Halycian boyars» etc. Within byzantinistic republicanism stratum this elements may be consider as an example of the mature realization of the republican culture accepted from its Greco-Roman sources, combined with the traditions of the ancient Slavic community (viche) culture. Therefore three stages of evolution of the Halician Politician of the 12th–13th centuries are outlined: a) Slavic-Byzantine; b) Byzantine, c) Byzantine-Frankish. Also highlighted a role of geographical location of Halych «politeia», which, on the one hand, was ontologically linked with the laocracy of New Rome, and on the other hand, has been an example, of democratic formation for the neighboring countries of Arpad and Piast rules, who experienced partial erosion of the Latin-European paradigm of legitimisation of power by the «divine right».

Key words: *power, political system, legitimacy, politeia, basileia, community, «divine right», laocracy, republic, monarchy, tyranny, oikumena, «Halicians», «boyars».*

ГАЛИЧ

ВИПУСК 4

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

Пам'яті Ігоря Михайловича КОВАЛЯ

Ліля-НВ
Івано-Франківськ
2019

КНЯЖЕ МІСТО І НАРОД: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ	81
<i>Роман Франків (Львів, Україна).</i>	
Народ і влада в Галичі як зразок «Візантійської республіки» ..	82
<i>Frankiv Roman (Lviv, Ukraine)</i>	
People and authorities in Halych as an example of «the Byzantine Republic»	82
<i>Віталій Нагірний (Краків, Польща).</i>	
Чи існував «Ярослав Осмомисл»? Про наукову коректність вживання прізвиська галицького князя	
Ярослава Володимирковича	95
<i>Nagirnyy Vitaliy (Krakow, Poland)</i>	
Did «Yaroslav Osmomysl» exist? About the scientific propriety of Galician dux Yaroslav Volodymyrkovych's nickname use	95
<i>Ярополк Клуба, Маріанна Бацвін (Галич, Україна).</i>	
Черлені щити дружини: до історії галицького озброєння XII–XIII ст.	105
<i>Iaropolk Kluba Marianna Batsvin (Halych, Ukraine)</i>	
Cherleni shields of troop: from the history of Galician arms during the 12th–13th centuries	105
<i>Мирослав Волощук (Івано-Франківськ, Україна), Андрій Федорук (Чернівці, Україна).</i>	
Облога Галича 1387 р.: нарис зарубіжної історіографії	117
<i>Myroslav Voloshchuk (Ivano-Frankivsk, Ukraine)</i>	
<i>Andrii Fedoruk (Chernivtsi, Ukraine)</i>	
Siege of Halych in 1387: an outline of foreign historiography	117
 ГАЛИЧ ВОЄВОДСТВА РУСЬКОГО ТА КОРОЛІВСТВА ГАЛИЧИНИ Й ВОЛОДИМИРІЇ	
	133
<i>Андрій Стасюк (Івано-Франківськ – Галич, Україна).</i>	
До історії Крилоської гори XIV – середини XVII ст.	134
<i>Andrii Stasiuk (Ivano-Frankivsk – Halych, Ukraine)</i>	
To the history of Krylos mountain of th 14th – the mid-of 17th centuries	134